

UDK 808.62-3 (091)

Izvorni znanstveni rad

Primljen: studeni 1997.

Prihvaćen za tisak: 30. lipnja 1998.

Branka Tafra

POVIJESNA NAČELA NORMIRANJA LESIKA

Na izabranim autorima i primjerima pokazat će se povijesni tok hrvatske uporabne i kodifikacijske leksičke norme.

Može li se postavljena tema valjano obraditi ako odmah na početku stoje dva veoma ozbiljna problema? Jedan je teorijske naravi: postoji li uopće leksička norma¹ kad se zna da je leksik otvoren sustav i kad zbog te svoje otvorenosti izmiče normiranju. Drugi se problem tiče naše svakidašnjice. Hrvati ni danas nemaju većih jednojezičnih rječnika, a pogotovo ne normativnih rječnika, nemaju ni neko stručno tijelo koje bi se bavilo jezičnim normiranjem, te se ne može uvijek s potpunom sigurnošću reći što je današnja leksička norma, nego se to često utvrđuje tek na osnovi jezičnoga osjećaja, koji u standardu ne bi smio biti mjerilo ispravnosti. O čemu je riječ? Primjerice, današnje je vojno hrvatsko nazivlje potpuno istisnulo staro pa se čak i činovi i voj-

---

¹ Od literature o leksičkoj normi usp. Brozović 1980-1981.

ne jedinice stranih vojski prevode u domaće, iako vojna hijerarhija ne mora biti jednaka. Tu je sve jasno: *časnik, satnik, brigadir, satnija, vojarna*... S druge strane uopće nije jasno jesu li neke riječi otišle u pasivni sloj ili su u sinonimnom odnosu s oživljenicama i novotvorenicama, na primjer *budžet i proračun, ambasador i veleposlanik, opozicija i oporba, hiljada i tisuća, nivo i razina, sistem i sustav, štab i stožer*.... Nije jasno jesu li parovi tipa *izrada i izradba, obrada i obradba* ravnopravni sinonimi ili jedni imaju normativnu prednost, može li se u administrativnom jeziku preporučiti upotreba riječi *pismohrana* (arhiv), *ustroj* (organizacija), *privitak* (prilog), jesu li jezikoslovni nazivi *slovnica, pisme, skladnja, glasoslovlje, oblikoslovlje, rječotvorje* još arhaizmi² ili su sinonimi nazivima *gramatika, slovo, sintaksa, fonetika, morfologija*, kao što su već duže vrijeme *lingvistika i jezikoslovlje*. To je samo mali dio dvojba kada je riječ o leksičkoj normi danas, ali dovoljno da pokaže upitanost nad njom i da se zaključi da je hrvatski leksik kao i hrvatsko društvo u tranziciji. Pa kada je to tako danas, kako se onda može govoriti o normiranju s dijakronijskoga stajališta? Upravo zbog mnogih suvremenih sociolingvističkih problema čini se da je lakše govoriti o prošlosti. No, i tu nije sve jednostavno. Kad se govori o normiranju, razumijeva se da se govori o standardnom jeziku. Ne ulazeći u problem određivanja početka hrvatskoga standardnoga jezika, jer je to tema sama za sebe, u ovom se slučaju treba shvatiti da je riječ o nad-dijalektnom kulturnom idiomu i njegovu leksiku.

Od svih jezičnih razina leksik je najmanje podložan normiranju pa stoga mnogi lingvisti smatraju da se on zbog svoje neograničenosti, odnosno otvorenosti i ne može "uhvatiti" normom. Ovdje se polazi od stajališta da su u standardnom jeziku sve jezične razine normirane, pa prema tomu i leksička, te da je leksički kontinuitet najčvršći dokaz postojanja leksičke norme. Toj se tvrdnji može prigovoriti da je tu riječ o unutrašnjoj, implicitnoj normi "koja karakterizira jezik kao sustav" (Silić 1996: 189). No, kada je riječ o leksičkom kontinuitetu, tu se implicitna i eksplicitna norma podudaraju. I bez normativnih rječnika

² Arhaizmi, za razliku od historizama, imaju u suvremenom jeziku zamjene, ali to nisu sinonimi jer se sinonimni odnosi uspostavljaju u sinkronijskom presjeku. I jedni i drugi su zastarjelice.

danas se može utvrditi da standardnomu jeziku pripada aktivni leksik ponajprije praslavenskoga porijekla, zatim posuđenice koje su se adaptirale fonološki, morfološki i semantički, nove riječi za nove pojmove koje su tvorene u skladu sa zakonitostima hrvatske tvorbe i koje žive neko duže vrijeme, te svakako i riječi koje je unatoč tvorbenoj neprihvatljivosti uporabna norma nametnula (npr. *kolodvor*).

U povijesnoj okomici nisu uvijek vrijedila ista pravila, pa se i norma ovdje promatra u svojoj dinamičnosti. Veći dio prošlosti obilježava više individualna nego kolektivna norma te se ne može jednako pristupati problemu leksičke norme danas i nekada. Zato u okviru ove teme ne može biti riječi o izgrađenim načelima normiranja, nego je tu prije riječ o nekim obilježjima uporabne norme kroz povijest, o shvaćanju pojedinih autora koja je riječ književna, a koja nije, općenito o brizi pojedinaca za hrvatsku riječ te, u prvom redu, o utjecaju književnika i jezikoslovaca kao svojevrsnom obliku jezičnoga normiranja.

Normativnim se postupcima može smatrati tek savjetnička literatura 19. i 20. st., razlikovni rječnici, popisi nepoćudnih riječi, odnosno propisivanje poćudnih na njihovu mjestu (službeno u NDH, a neslužbeno po raznim javnim ustanovama, kao što su radio, TV) te obrada pojedinih leksičkih problema u stručnoj i znanstvenoj literaturi, koja obično nema velik utjecaj na opće prihvaćanje.³ Rječnici samo djelomično daju odgovore na pitanje što je leksička norma. To se ponajprije odnosi na terminološke rječnike, koji po svojoj naravi trebaju biti normativni, na rječnike stranih riječi, koji za posuđenice, nepoželjne, nude domaće riječi, poželjne, te na opće objasnidbene, koji odrednicama signaliziraju standardnost, odnosno nestandardnost pojedinih riječi, danas s brojnim odrednicama, a prije najčešće s uputnicom *vidi*, primjerice Stulli: *kopitec*, Hab.⁴, v. *kopito*; *lupaoc*, v. *lupalac*.

³ Tako je prije više godina Stjepan Babić predložio riječ *limunika* za grejpfrut, riječ koja je s tvorbenoga i semantičkoga stajališta dobra, ali nije usvojena. Časopis *Jezik* imao je natječaj za najbolju riječ; prije tri godine pobijedila je riječ *suosnik* 'koaksialni kabel', ali je nitko ne upotrebljava.

⁴ Riječ je iz Habledićeva rječnika.

Povijest hrvatskoga književnoga jezika, kada je riječ o njegovu leksiku, odlikuju najmanje dvije stalnice: naglašen purizam,⁵ koji nije uvijek odraz alergičnosti na posuđenice, ali u pojedinim razdobljima i jest, te tronarječno prožimanje. Polazeći od te činjenice, pokušat će se iz dijakronijske perspektive pokazati kako su se književnici i jezikoslovci, posebno leksikografi, odnosili prema teritorijalno obilježenom leksiku (danas bismo rekli nestandardnom leksiku), prema leksičkom razvoju, tj. prema posuđivanju, kalkiranju, tvorbi, unutrašnjim procesima i oživljavanju pasivnoga leksika, pa onda i prema purizmu, jer se u njihovim stajalištima nalaze zameci načela normiranja hrvatskoga leksika. Vidjet će se vrijede li ta stajališta i danas, odnosno jesu li i koliko su promijenjena. Takav pristup nameće nužnost izbora samo nekolicine autora, na kojima će se pokazati što se zbivalo s hrvatskim leksikom u njegovoj povijesti. Širina teme onemogućava iscrpnost obrade u manjem radu, ali će se ipak dati skraćeni povijesni pregled.

Među prvim oblicima hrvatske pismenosti bili su prijevodi, najčešće s latinskoga jezika. Stojeći pred leksičkim prazninama već od samih početaka, pisci su bili prisiljeni tražiti hrvatske riječi. To je i bio razlog pojavi jezičnoga purizma, koji se očituje najčešće u kalkiranju i tvorbi, ali i u iskorištavanju ukupne pisane baštine i organskih idioma. Ivan Bandulavić, bosanski franjevac 17. st., u lekcionaru *Pištrole i evanđelja*, želeći vjerno prevesti latinski tekst, stvara mnoge neologizme. Budući da je to djelo bilo dugo u crkvenoj upotrebi (do polovice 19. st. 17 izdanja), neke će Bandulavićeve neologizme preuzeti poslije franjevački pisci, npr. *bogostrašan* (deus timens), *blagohranište* (aerarium), *mnogoslike* (multiformis), *gostljiv*, *nakladaj* (neka mjera za težinu), *oblačnica* (Gabrić-Bagarić 1988). To je bio jedan od načina leksičkoga normiranja unutar franjevačke koine, koja je u temeljima hrvatskoga standardnoga jezika. Bandulavićev odnos prema hrvatskomu leksiku nije izuzetak, on je gotovo pravilo, kao da se razumijevalo da samo tako treba biti. "Da su ovom prigodom mnogi izrazi u naš jezik prevedeni, kojih do sada neimadjâsmo, to je posve naravno. Ali

⁵ Sažet prikaz "osnovnih pravaca i tema hrvatskoga jezičnog purizma" dao je Samardžija (1997: 194-202). Usp. još Katičić 1986. i Turk 1996.

tako biaše i kod inih narodah u početku razvitja njihove književnosti" (Babukić 1854: XI).

Mnogi jezikoslovci jasno razlikuju standardni od nestandardnoga leksika. "Kada govoriš svojim slavnim jezikom, nemoj mišati tuđih riči, govoreći: felčer, tišljar, šmit, i ostalo, nego reci materinskim svojim jezikom: brijač, strugač, kovač, šilac, cipelar i ostalo"⁶ (Tadijanović 1761: IV-V). Reljković pak daje pravilo po kojemu se može odrediti je li neka riječ prihvatljiva ili nije. Treba pregledati rječnike štokavske, kajkavske, češke i poljske, pa ako u njima ili barem u dvama nema tražene riječi, onda ona nije prava "slavonska" riječ. Njegov "vrstopis"⁷ nikih u slavonski jezik umišanih riči koje ne nahodeći se u rječnicih drugih slovinskih jezika za turske i inostranske drže se" (1767: XXVI-XXVIII) normativnoga je karaktera. Reljković progona turcizme kao što su: *bašča*, *čakšire*, *čorba*, *ćuprija*, *furuna*, *kreč*, *komšija*, *pendžer*, *peškir* itd.

Norma se stvarala prenošenjem od autora do autora, pa nije bila rijetkost da, primjerice, slavonski pisac preuzima riječi od dubrovačkoga.⁸ Zato su pisci upozoravali svoje čitatelje da nepoznate riječi nisu strane, da se nalaze u različitim knjigama ilirskim. Adam Patačić, kajkavski autor rukopisnoga latinsko-hrvatsko-njemačkoga rječnika s kraja 18. st., izriče misao da jezikoslovac ima pravo stvarati riječi u svom jeziku te da ima pravo ono čega nema u kući tražiti izvan kuće, a tu misli na slavenske jezike (Jonke 1949: 123). Kada je zbog proširenosti ili poznatosti ostavljao stranu riječ, često ju je stavljao u zagradu, a izvan zagrade hrvatsku zamjenu. Ponekad je stavljao odrednicu *vulgarizam* ili oznaku porijekla riječi (germanska, turska, talijanska) i time obilježavao njezinu neprihvatljivost. Kao kajkavcu prihvatljiva mu je dubrovačka štokavština jer se često poziva na Della Bellin rječnik. Događa se čak da uzima hrvatsku riječ od njega, a ne od kajkavskih leksikografa Belostenca i Jambrešića, npr. *arbutus*, La Bella:

⁶ Citati se iz razdoblja do 19. st. navode u transkribiranom obliku.

⁷ Za značenje i etimologiju te riječi (Reljković je inače piše *vērstopis*) usp. Putanec 1976-1977.

⁸ O bogatstvu književnojezičnih veza razjedinjenih hrvatskih zemalja svjedoče brojne potvrde u znanstvenoj literaturi. Usp. Vončina 1988.

planika (Belostenec ima *jabuka divja*, a Jambrešić *divja jabuka*), *ilex*, bohemice dub, La Bella česvina (Belostenec i Jambrešić imaju *cer*). Dovoljan je samo jedan primjer da pokaže Patačićev stav prema književnom leksiku: *ascia*, tesla, dim. teslica; brava La Bella. Nos vulgo: širočka, lučnica.⁹ Prednost ima sveslavenska riječ *tesla*, a narodne su riječi *širočka*, *lučnica*.

Po zakonitostima standardnoga jezika varijantnost je razlog normiranju (Pranjković 1996). Normom se određuje što je standardno, što nestandardno, što je stilski neutralno, što obilježeno, što pripada kojemu funkcionalnomu stilu. *Vilica* pripada standardnomu leksiku, a *pirun* nestandardnomu. *Fonem* i *leksem* pripadaju znanstvenomu stilu, a *glas* i *riječ* znanstvenomu i razgovornomu. Pa ipak, suprotno teoriji, činjenica je da je izrazito bogata sinonimija, leksička i gramatička, obilježila jezičnu normu hrvatskoga književnoga jezika kroz njegovu povijest. Uzmimo samo jezikoslovce, jer sinonimija u književnika ipak ima drukčiju funkciju. Nebrojeno je primjera sinonimnih nizova¹⁰ u njihovim rječnicima, samostalnim ili pridodanim gramatikama: Pavao Vitezović *ča*, *kaj*, *što*, *čto*, Ivan Belostenec *zastava*, *bandera*, *stjeg*, *barjak*, Adam Patačić *Vuzem*, *Vazem*, *Uskrs*, Tomo Babić *pinjur*, *vilice*, Matija Antun Reljković *dud*, *murva*, Marijan Lanosović *novci*, *penezi*; *ponjava*, *lincun*, Josip Jurin *kruh*, *hleb*, *hlieb*. S današnjega stajališta u standardnom jeziku te riječi ne mogu nikako biti sinonimi zato što pripadaju različitim idiomima, ali su to sinonimi u književnom jeziku tih pisaca. Pružajući svojim čitateljima mogućnost izbora prema vlastitom osjećaju poznatosti i pravilnosti, kajkavski jezikoslovci normiraju književni jezik kajkavske osnove s nekajkavskim elementima, pisci ozaljskoga kruga oko Zrinskih i Frankopana čak hibridni književni jezik s tronarječnim elementima, Josip Jurin normira na štokavskoj osnovici s elementima čakavštine, kao što je uostalom otac hrvatske gramatike Bartol Kašić krenuo od svoje rodne čakavštine, a završio u štokavštini kao pravom izboru za "opći" jezik u svom *Ritualu rimskom*, koji je kao liturgijsko djelo bilo sve do 20. st. u upotrebi s jakim utjecajem na standardizacijske tokove. Ili drugi primjer. Pavao

⁹ Primjeri su preuzeti od Jonkea (1949).

¹⁰ U literaturi nazivani i *kontaktne sinonimi*.

Vitezović počeo je pisati čakavski (*Odiljenje sigetsko*), nastavio kajkavski (*Kronika*), a završio približivši se štokavskom (*Priručnik*), ali u sva tri je slučaja riječ samo o polazišnom idiomu, s toliko unosa iz drugih idioma da je Vončina¹¹ s pravom njegovu književnojezičnu koncepciju odredio hibridnom. Kada se to ima na umu, tada je razumljivo zašto Ivan Belostenec u svom latinsko-hrvatskom rječniku ima riječi iz sva tri narječja. Poslije je, kada je u narodnom preporodu književni jezik štokavske osnove postao općenacionalni, tradicija međudijalektoga leksičkoga prožimanja ostala. August Šenoa ovako je to objasnio: "Mi mislimo da je temelj književnog jezika štokavština, i da ga popunjavati valja rječimi iz kajkavskoga i čakavskoga narječja, ako su te riječi po svom korijenu razumljive štokavcu i ako u štokavštini uopće za koj pojam riječi nema il' samo tuđa rječ ima" (Vince 1978: 515-516).

Kako se funkcionalnost hrvatskoga književnoga jezika širila, tako se i leksički fond sve više popunjavao. No, devetnaesto se stoljeće može smatrati velikom prekretnicom u njegovu razvoju s jedne strane po bogatstvu novih riječi i s druge strane po brizi i pojedina i državnih vlasti za njegov razvoj i za pravilnost. Narodni je preporod stavio jezik na prvo mjesto u borbi za nacionalne interese. Taj se pokret poklopio s razvojem mnogih znanosti, tehnike i tehnologije, a zahvaljujući njemu hrvatski jezik ulazi u javnu upotrebu,¹² postaje predmet izučavanja, što sve pogoduje razvoju hrvatskoga leksika. Treba naglasiti da vlasti određuju normativna načela pri izradi rječnika te da se u brojnim polemikama iskristaliziralo mišljenje o tome što je standardna, a što nestandardna riječ. Već na samom početku u glavnom ilirskom glasilu, u *Danici* iz 1835. u *Zbirci riječi* stoje odrednice koje normu usmjeruju prema štokavštini: *aldov*, v. žrtva, *vura* v. ura, *vozduh*, v. zrak, *čtavac*, v. čitatelj.

Druga je polovica 19. st. obilježena žestokim polemikama zbog različitih književnojezičnih koncepcija. Zagrebačka je filološka škola najviše otvorena prema ukupnosti hrvatskoga jezika i prema slaven-

¹¹ Usp. Vončina 1988.

¹² Ove, 1997. godine 150 je godina od saborske odluke o ukidanju latinskoga i proglašenju hrvatskoga službenim.

skim jezicima, riječka je radikalna po svojem usmjerenju prema arhaičnosti i sveslavenstvu, zadarska i vukovci oslanjaju se više na dijalektnu osnovicu. Iz toga ćemo kompleksa upoznati samo dvojicu jezikoslovaca, glavnih predstavnika zagrebačke filološke škole, koja je nametnula svoju normu od 1836. do kraja stoljeća.

Adolfo Veber smatra da glavni izvori za riječi trebaju biti "narodnji govor i knjige pisacah" (1874: 146). Iz toga se izvora ne može bez kritičnosti preuzimati sve. Za takav je posao Veber odredio "jezikoslovca po zvanju, koji da razsudi, što je i u narodnjem jeziku i u knjigah dobro i valjano. Jer stoji neoboriva istina, da sav narod negovori niti jednako niti dobro, a isto se može reći i o piscih" (isto).

U Veberovo je vrijeme bilo pisaca koji su smatrali da treba posezati za starinom, takav je bio Fran Kurelac, bilo je onih koji su skloniji novim riječima, a naravno i onih koji su bili umjereni. Prvo načelo koje Veber postavlja jest *načelo razumljivosti*. Prosječan čitatelj mora razumjeti značenje riječi. Tomu načelu ne smeta napomena da tko ne razumije neka uzme rječnik u ruke jer se knjige ne čitaju s rječnicima. Naravno, Veber pritom razlikuje znanstveni stil od književnoga i svoja načela utvrđuje za književni. Njegovo je stajalište da treba ponešto riječi uzimati i iz starijega jezika, ali s mjerom da se ne naruši načelo razumljivosti. Pri preuzimanju starih ili pri tvorbi novih riječi treba se držati *etimološkoga načela*, pa će prema njemu između *slas* i *slast* pravilnija biti *slast*, a između *crnina* i *korot* etimologija će odlučiti za *crninu* jer je etimološki razumljivija. To načelo Veber primjenjuje i na pravopis, normirajući tvorbeno načelo u njemu. Veber uvodi još jedno načelo: *analogiju*, da bi nekoj riječi dao status standardne. Po tom je načelu *učilo* dobra riječ jer je tvorena jednako kao *držalo*, *žarilo*, koje riječi označavaju sredstvo za rad. Tako mu je ispravno *posada* jer postoji *dosada*, *značaj* je nastao kao *vapaj*, *koračaj*, *brzjav* kao *ljubav*, *postav* i sl.

Budući da i fraze pripadaju leksičkoj razini, Veber određuje normu za njihovu pravilnost primjenjujući *načelo ukorijenjenosti*. Proširenost u pisaca i u narodu daje frazi pravo na život u književnom jeziku.

Kada su posrijedi novi pojmovi, Veber dopušta piscima stvaranje novih riječi. Da one ne ostanu samo hapaksi, nego da dobiju status književne riječi, moraju biti valjane. Putovi su nastanka nove riječi po

Veberu ovi: upotreba stare riječi u novom značenju, posudba iz srodnih jezika i prilagodba hrvatskomu te novotvorba. To bi mogla biti i današnja odredba neologizma. Kojim bi redosljedom išao Veber kada bi mu zatrebala nova riječ za novi pojam? Glavni mu je izvor štokavsko narječje i u njemu ono što je proširenije, dakle prednost daje *mlijeku* pred *varenikom*, *zašto* pred *čemu*, *mostu* pred *ćuprijom*, *ručniku* pred *peškirom*. Ovdje treba napomenuti da je tim svojim stavom Veber pokazao dvije stvari: prvo, da jasno luči dijalektnu osnovicu od standardnoga jezika i drugo, da je ta osnovica štokavska. Tom se činjenicom osporava tvrdnja, koja se često može pročitati u našoj literaturi, da je ilirska književnojezična koncepcija¹³ bila tronarječna. Otvorenost prema ukupnosti hrvatskoga jezika, i onoj vremenskoj i onoj prostornoj, ne mijenja dijalektni temelj standardnoga jezika. Takve su teze pogrešne jednako kao da bi se tvrdilo da je zbog velikoga broja anglizama naš jezik mješavina hrvatskoga i engleskoga, odnosno hrvat-skoengleski. Veber ima ispravan stav da se nova riječ treba tražiti u čakavštini i kajkavštini tek kada se ne nađe u štokavštini te da je svakako treba prilagoditi štokavskim jezičnim zakonitostima. Potom slijede suvremeni pisci, a onda stariji kao izvor za imenovanje novih pojmova. Nakon toga dolaze na red slavenski jezici, a na kraju novotvorba prema zakonima hrvatske tvorbe riječi. Bez obzira iz kojega bi izvora Veber preuzeo riječ, ona bi se morala prilagoditi sustavu standardnoga jezika. Na kraju Veber raspravlja o nekim riječima, preporučujući što je pravilno, a što nije. Od njegovih preporuka spomenimo nekoliko: *brzjav*, *brzjaviti* (tada se raspravljalo je li bolje reći *vijest žicom*), *općilo* (komunikacijsko sredstvo; danas se može čuti *javna priopćila*), *prostorija*, *posada*, *značaj* (karakter) itd.

Bogoslav je Šulek ostavio toliki trag u hrvatskom leksiku da se ni jedan drugi prinos na tom polju ne može mjeriti s njegovim. Premda velik dio njegovih riječi nije nikada ušao u uporabu, život stotina riječi počinje upravo od Šuleka. Njegov *Jugoslavenski imenik bilja*, temeljen na narodnom nazivlju biljnih vrsta, i danas je osnovno pomagalo pri

¹³ Premda Veber djeluje nakon ilirskoga preporoda, po književnojezičnoj se koncepciji ne razlikuje od iliraca Vjekoslava Babukića i Antuna Mažuranića. Njegove su gramatike, kao i Šulekovi rječnici, najbolji plodovi te koncepcije.

normiranju botaničkoga nazivlja, a vojno nazivlje, u temelj kojega je ugrađen i znatan Šulekov prinos (Vince 1978: 563-568), počelo je opet svoj život upravo posljednjih godina. Šulekov leksikografski rad može se smatrati oblikom leksičke kodifikacije. Naime, njegov je *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja* bio propisan za upotrebu u srednjim i visokim školama, a zna se da su školski udžbenici uvijek pisani standardnim jezikom. Više nije riječ o individualnoj normi jer je njegov rječnik nastao kao rezultat društvene narudžbe. Budući da je hrvatski jezik uveden kao nastavni jezik u škole, postojala je potreba "jedinstva u znanstvenom nazivlju, da ne bude svaka školska knjiga rek' bi drugim jezikom pisana" (1874-1875: VII), odnosno da se nazivlje normira. Odbor stručnjaka koje je vlada sazvala ustanovio je načela za izradu rječnika. Po njihovu mišljenju pri izradi se trebalo čuvati *pretjerana purizma* i *nepotrebna klasicizma*, što se oboje može imenovati kao *načelo umjerenosti*. To je bitno naglasiti jer se jako dugo Šuleka smatralo velikim puristom.¹⁴ No, Šulek je jasno naveo kojim je putem išao u izradi rječnika. Prvo je težio da što više upotrebljava narodne riječi, zatim je, ako je smatrao da hrvatski nema riječi ili je nije mogao doznati, posezao za srodnim slavenskim jezicima, ali uvijek imajući na umu "da je prema našem govoru", tj. da se fonološki i morfološki uklapa u hrvatski književni jezik. Tek je na trećem mjestu tvorba, ali opet s umjerenošću jer je zamjenjivao "samo ono, za što sam mislio, da bi se moglo čisto hrvatski izraziti. Poradi toga ima u ovom rječniku dosta barbarizamah, ne zato, što se ovi nebi tobož nikako dali pohrvatiti, nego zato, što ja tomu poslu nisam dorastao. Vještija glava znat će i tomu doskočiti, te zamieniti one tudjinke boljimi narodnimi besjedami" (1874-1875: IX). Tako je zahvaljujući umjerenosti Šulek ostavio mnoge internacionalizme (međunarodnice), "tuđinke": *adresa*, *aerodinamika*, *aforizam*, *akord*, *akril*, *akustika*, *akvarij*, *alegorija*, *analitika*, *apstrakcija*, *atom*, *fizika*, *flegmatičan*, *formalan*, *fosfor*, *hiperbola* itd. Neki od njih već su bili u upotrebi: *aforizam*, *agencija*, *akord*, *alegorija* u Veselića, *alternativa*, *amalgam*, *amonijak* u Nevenu 1853, *flauta*, *galvanost*, *kompas*, *magnetičnost*, *polarizacija* u Početnom nara-vosloju Josipa Partaša (1853). Dakle, i drugi su pripadnici zagrebačkoga

¹⁴ Od literature o Šuleku usp. Jonke 1965.

književnojezičnoga ilirskoga kruga¹⁵ preuzimali internacionalizme, iako su bili veliki puristi. Kada traži hrvatsku zamjenu posuđenicama, Šulek pažljivo postupa pa uz njih stavlja i hrvatske riječi, tako da ostavlja mogućnost izbora među sinonimima: *alternativa/dvobir, analiza/razgloba, rastvorba, analogija/nalika, anarhija/bezvlađe, antologija/cujetnik, antropologija/čovjekoslovlje, fiziologija/životoslovlje...*

Supostojanje aloglotema i idioglotema vrlo je čest oblik sinonimije, npr. danas upotreba naziva *kompjuter/računalo* nema nikakva ograničenja, isti autor upotrebljava oba naziva. Naravno, postoje i drugi slučajevi upotrebe takvih sinonima kada su oni stilski raslojeni, npr. kada se posuđenica upotrebljava u znanstvenom tekstu, a domaća riječ u razgovoru. Šulek je bio svjestan da domaćoj riječi treba vremena da zamijeni tuđu.¹⁶ Ipak, o tome nije stalno mogao voditi računa jer je vrijeme tražilo mnogo novih riječi za nove pojmove ili jednostavno hrvatske zamjene za njemačke i latinske riječi kada je hrvatski počeo u javnom životu zamjenjivati strane jezike (kao nastavni predmet uveden je tek 1861). Mnoge je riječi Šulek pronašao u narodu, i to ne samo među štokavcima (npr. *piknja, črknja, vlas, klobuk...*). Druge je posudio iz slavenskih jezika, najviše iz češkoga i slovačkoga, ali i iz slovenskoga, poljskoga i ruskoga. Iz toga mnoštva spomenimo samo nekoliko bohemizama: *dojam, geslo, naklada, okolnost, ploha, prirodopis, stanovište, stroj, sustav, zemljovid...* Šulekov odnos prema leksičkoj normi jasno se vidi u *Rječniku znanstvenoga nazivlja* upotrebom odrednice *vulgarno* (narodno, obično). Danas ta odrednica služi za oznaku prostih riječi tipa *govno*, a Šulek ju je stavljao uz nestandardne riječi: *frtalj* (njem. *vierter Teil*; četvrt), *ocat* (lat. *acetum*; kvasina), *boja* (tur. *boya*; mast), *sat* (tur. *saat*), *ura* (njem. *Uhr*; dobnjak), *šećer* (tur. *şeker*; slador)¹⁷... Većina njegovih vulgarizama turskoga su i njemačkoga porijekla: tur. *basamaci, boja, ćilim, ćuprija, hambar, kajmak, makaze, pendžer, sat...*; njem. *cigla, cukar, frtalj, šaraf, štirka, vaga...* Nešto manje ima talijanizama: *bolta, pijaca, preša, škonto, štampa...*, hunga-

¹⁵ Usp. bilješku 13.

¹⁶ "Takve su reči robkinje tudjega gospodstva, ostaju u jeziku još i duglje, nego ista vlast tudjinova" (Kurelac 1872: 95).

¹⁷ U zagradi je jezik davalac i Šulekov izbor pravilne riječi.

rizama, grecizama itd. Budući da te posuđenice i danas uglavnom pripadaju razgovornom jeziku ili su lokalne (osim riječi *boja* i *vaga*), razumljivi su razlozi zašto ih je Šulek smatrao vulgarnima. No, njegov se normativni zahvat odnosi i na domaće riječi koje on s tvorbenoga ili semantičkoga razloga ne smatra pravilnima. Tako su *kazalište* i *pozorište* vulgarizmi, a pravilno je *glumište* jer se u njemu glumi; umjesto *višebroj* i *jednbroj* bolje je *množina* i *jednina*. Šulekov jezični purizam nije neka njegova ekstremnost, on se samo povodio za Nijemcima i Česima, koji su u isto vrijeme čistili svoje jezike od tuđica, koje je Šulek znao proglasiti barbarizmima ili vulgarizmima, kako smo vidjeli. "Ako su Niemci s razlogom počeli zazirati od tuđih riečih, te zahtievati, da se zamiene korjenitimi njemačkimi besjedami, to valja još više za nas. (...) Nije doduše nijedan jezik sasvime čist od tuđih riečih, a nije ni naš, nit' će ikad biti; nu ako i jest prosto upotrebljavati po gdjejoju tuđu duhu jezika primjerenu besjedu, to mora bivati s načinom" (1874-1875: XIII-XIV).

Iako je znanost internacionalna, Šulek jednostavno ne misli da bi se preuzimanjem evropskoga kemijskoga nazivlja primakli općoj evropskoj obrazovanosti, i to je razlog zašto on uporno stvara i posuđuje slavenske. U tako velikom poslu moralo je biti i mnogo grešaka. *Boja* je sigurno u Šulekovo vrijeme bila u općoj upotrebi, široko rasprostranjena i usvojena, a *mast* je bila arhaizam, pa ipak je on preporučuje, a markira *boju*. Razlog za takvu odluku može biti činjenica da se *mast* nalazi i u drugim slavenskim jezicima, češkom, poljskom, ruskom, a da *boja* pripada turcizmima, koje je Šulek kvalificirao vulgarizmima, razlikujući se time od Karadžića, čijim se rječnikom služio.

Najveće su kritike Šuleku upućene zbog njegove tvorbe. Nitko nije tako majstorski iskoristio tvorbene mogućnosti kao Šulek. On je s lakoćom iskorištavao brojne tvorbene modele hrvatskoga jezika. U mnogo je slučajeva pretjerao, ali u dosta ima reda, ima sustava. Evo nekoliko primjera! Kemijski elementi (počela) imaju nazive većinom s dometkom *-ik* (po češkom uzoru): *kisik*, *vodik*, *dušik*, *ugljik*, *kremik* (silicij), *solik* (klor), *smrdik* (brom), *lužik* (kalij), *težik* (barij)... Pritom se Šulek ipak držao načela *udomaćenosti* i *proširenosti* pa je odstupio od tvorbenoga uzorka i ostavio *sumpor*, *fosfor*, *selen*... U pojedinim su tvorbenim porodicama došle do izražaja sve mogućnosti derivacije: *mjer*, *mjera*, *mjerak*, *mjerač*, *mjerača*, *mjeračina*, *mjerački*, *mjeračtvo*,

mjeraći, mjeran, mjerba, mjerčić, mjerčin, mjerčina, mjerenje, mjeretina, mjerić, mjerila, mjerilo, mjerina, mjerioce, mjeritba, mjeriti, mjerje, mjerka, mjerljiv, mjerni, mjernik, mjernost, mjerov, mjeroslavlje, mjeroslovni, mjerski, mjerstven, mjerstvo. Vojno nazivlje većinom se vratilo upravo na ono nazivlje iz Šulekova doba: *vježbovnik, službovnik, satnik, časnik, bojniki, bojovnik...* Nešto je izmijenjeno, npr. Šulek je imao *podčasnik*, a danas je *dočasnik* jer je narušen sustav tvorbe s predmecima *nad-* i *pod-* koji su u hijerarhiji naziva za zvanja označavali stupanj više ili niže zvanje. Danas se inače daje prednost predmetku *do-* nad *pod-*: *dopredsjednik, dožupan.* U Šuleka ima još dosta leksičke zalihe za današnje purističke težnje, npr. *znakoslavlje* (semiotika), *mjestopis* (topografija), *tvorivo* (materijal), *giboslavlje* (dinamika), *miroslavlje* (statika)...

O Šuleku je u nas dosta pisano, ali svi sudovi o njemu nisu u svemu točni. Dvije su glavne primjedbe na dosadašnje radove. Mnogi su autori davali popise bohemizama¹⁸ i Šulekovih kovanica. Sve ipak nije Šulekovo. On je sam u predgovorima svojih rječnika kazao da su mu mnogi pomogli skupljati građu, spomenuo je i njihova imena, u *Imeniku bilja* uredno je naveo izvore za nazive. Osim toga, ono što je važno jest činjenica da je prije Šuleka izišlo nekoliko rječnika (Mažuranić-Užarević, Veselić, Drobnić), da se odvijala živa aktivnost u časopisima *Danica, Kolo, Neven...*, da su tiskani mnogi udžbenici na hrvatskom jeziku, a u svima njima zabilježeno je vrlo mnogo neologizama. Kako nažalost nije izdan rječnik toga vremena, ne može se sa sigurnošću znati kada je koja riječ prvi put zabilježena. Za neke se zna da su se pojavile u *Danici* 1835: *bakrorez, časopis, dnevnik, igrokaz, jezikoslavlje, kazalište, olovka, parobrod, sveučilište, tjednik, kukac, knjižnica, putopis...*, u Mažuranić-Užarevićeve rječniku: *padobran, pilana, sladoled, kišobran*¹⁹... Znamo zasigurno da je Šulek tvorac kemijskoga nazivlja, ali je od toga ostalo vrlo malo, npr. *kisik, vodik, ugljik, dušik.* Druga se primjedba tiče Šulekova purizma. Često se osuđivalo njegovo preveliko kalkiranje i kovanje novih riječi. Pritom se zaboravljalo da je Šulek u nedostatku hrvatskih riječi za tadašnje lek-

¹⁸ Danas bi se trebali pažljivo raščlaniti i razdvojiti slovakizmi od bohemizama.

¹⁹ O imenicama na *-bran* (*kišobran, suncobran...*) pisao je opširnije Putanec (1994).

sičke potrebe morao tako postupiti ako nije htio sve prenositi iz drugih jezika te da je unatoč takvu postupku zadržao mnogobrojne internacionalizme koji su već bili uobičajeni u evropskim jezicima, a koji su tvoreni na grčko-latinskoj osnovi. Dakle, od Šuleka je u standardni jezik ušlo mnogo novih riječi nastalih različito: posuđivanjem, kalkiranjem, derivacijom. Leksik mu je odraz polifunkcionalnosti tadašnjega standardnoga jezika, on je odraz kulturnoga, znanstvenoga i gospodarskoga dosega onovremenoga hrvatskoga društva. Šulekov je utjecaj na razvoj leksika 19. st., ali ponovno i u naše vrijeme golem, pa stoga njegov leksikografski rad zauzima središnje mjesto u normiranju hrvatskoga leksika.

Sasvim je suprotne poglede na normiranje književnoga leksika imao Đuro Daničić pri izradi *Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*. Iako je to s današnjega stajališta dijakronijski rječnik, djelomično i dijalektni, njegov ga je tvorac zamislio i kao suvremeni književni. Mjerilo ispravnosti jest novoštokavki ijekavski dijalekt i na taj su se kalup navlačile sve riječi. Hrvatski su vukovci imali vlast i moć da određuju što je pravilno, a što nije, a sve u skladu s novoštokavskim kanonom. U tome su im od pomoći bili normativni priručnici: gramatika, pravopis, rječnik i savjetnici. Premda se o vukovima obično ne govori kao o puristima, oni su također provodili jedan oblik purizma, ali ovaj put progoneći kajkavizme, čakavizme, uopće nenovoštokavske riječi. Oni su prekinuli višestoljetni kontinuitet tronarječnoga prožimanja kao prihvatljivoga oblika razvoja hrvatskoga književnoga leksika.

No, zahvaljujući vukovima, još su se u 19. st. razvile rasprave o tome koja je riječ pravilna, a koja nije. Napisano je mnogo članaka, ali ćemo spomenuti samo tri jezična savjetnika na početku 20. st.: Rožićev, Andrićev i Maretićev. Oni su imali veće značenje jer se na njih dugo pozivalo. Nije nevažno da su ih školske vlasti preporučivale za upotrebu u školama te su, dakle, određivali leksičku normu svoga vremena. Rožić je barbarizmima smatrao "sve što se protivi čistomu štokavskom književnom jeziku", pa su se u njegovoj knjizi našli "pravi barbarizmi... rđavi neologizmi, provincijalizmi... arhaizmi pa gramatičke (i pravopisne) pogrješke uopće" (1913: 5). Zanimljiva je sudbina njihovih savjeta. Mnogi vrijede i danas (Andrićev savjet da ne valja *gramatik, kritik, botanik* jer se sa *-ik* tvore *šljivik, borik*, nego da treba

gramatičar, kritičar, botaničar), a ima ih koje je uporabna norma nadjačala (danas su *razglednica, puhati, solana, ledana*, a ne Rožičeve *slikovnica, duhati, solarnica, ledenica*). Kajkavski je *tjedan* unatoč Andrićevim i Maretićevim preporukama da je bolje *nedjelja* i *sedmica* dobio status standardne riječi. Tako se pokazuje da su jezikoslovci propisivali jedno, a da je uporabna norma nametnula drugo.

Za vrijeme drugoga svjetskoga rata u NDH se opet dogodio nasilni prekid prirodnoga razvoja. U tom je radoblju država određivala normativna načela zakonima i propisima pa je to dosad najstroža kodifikacijska norma u povijesti hrvatskoga standardnoga jezika. Preko Hrvatskoga državnoga ureda za jezik država je arbitrirala u jezičnom standardu. Znalo se koja je riječ zabranjena, a koja dopuštena. Zakonom su bile predviđene i kazne. Glavno je obilježje izraženi jezični purizam s dosta neologizama tipa *krugoval* (njem. *Rundfunk*). Neologizme su najčešće stvarali nestručnjaci. Tuđice su se nemilosrdno progonile i davana je prednost domaćim riječima. Samardžija je (1993) svrstao leksičke poželjnice prema nepoželjnicama iz toga doba u četiri skupine: prevedenice internacionalizama, ali i njemačkih riječi, npr. *putničar* (turist), *samovoz* (automobil), *svjetlopis* (fotografija). Drugu skupinu čine novotvorenice: *munjovoz* (tramvaj), *lovornik, doglavnik, dovojniki, velenapadaj, veleobrt, nadporučnik, nadpregled*. Tu treba pribrojiti i njihove tvorbene porodice. U tvorbi su bili vrlo plodni neki predmeci, npr. *do-*, *nad-*, te vezane osnove kao što je *vele-*. Treću skupinu čine oživljenice, aktivirani pasivni sloj: *mirisnica* (parfimerija), *vojnica* (policija). I četvrtu skupinu čini terminologizirani opći leksik: *stožer, ustaša*. Pokazalo se da velik broj neologizama jednako smeta komunikaciji kao i velik broj posuđenica.

Negativan je stav bio i prema dijalektnoj književnosti jer je u skladu s ustaškom ideologijom cilj bio jedan narod - jedan jezik, znači jedinstvo i u jednom književnom jeziku, štokavske osnove. Ne može se reći da je tadašnji purizam bio nešto novo, on je samo pretjerao po jačini, odnosno po brzini i količini novih riječi i po tome što je bio dio državne jezične politike, a ne normalnoga leksičkoga razvoja. Jezični purizam nije hrvatska izmišljotina, i drugi narodi imaju jak puristički osjećaj, npr. Nijemci. Neki su jezikoslovci iznosili vrlo prihvatljive stavove. Tako Petar Guberina smatra da se nove riječi trebaju stvarati za nove pojmove. "Ali, ako za već postojeće pojmove stvaramo nove riječi,

onda može doći do zabune, a jezik se udaljuje od svoje osnovne uloge: sporazumijevanje. Tu moramo znati povući točnu granicu: dok velosiped, kloncipigleraj znače loše preuzimanje stranih riječi, dotle riječi konzul, katolik i sl. upravo toliko su hrvatske koliko francuske, talijanske i njemačke" (Samardžija 1993: 135). Guberinina su načela bila da se pri jezičnom normiranju razgraniče dijakronija od sinkronije, književni jezik od narječja i pojedinačna upotreba od opće.

Nakon 2. svjetskoga rata lingvistički su kriteriji pri normiranju opet bili sporedni. Zbog političkih razloga počeo se izgrađivati jedan standardni jezik, hrvatskosrpski/srpskohrvatski. Novosadskim su dogovorom 1954. priznate samo dvije razlike: ekavsko/ijekavski izgovor i latinično/ćirilčno pismo. Premda je pravopisni rječnik imao karakter propisa, o upotrebi varijanata nema govora, pa su se tako našle zajedno riječi *Bizant* i *Vizant*, *kirurg* i *hirurg*, *suputnik* i *saputnik*. Čak se radio kompromis, pa je iz srpskoga normirana *tačka*, a iz hrvatskoga *zarež*. Kasniji pokušaj izrade zajedničkoga rječnika i ujednačavanja terminologija pokazao je da je tako zamišljen standardni jezik čista fikcija. Postavlja se pitanje zašto se ta varijantnost ne može poistovjetiti s onom o kojoj je bilo riječi. Ni jedan hrvatski govornik neće nikada upotrijebiti riječ *hirurg* jer je ona za njega strana, ali će *sirće* ili *kvasi-na* upotrijebiti u razgovornom jeziku, dok za *ocat* zna da je standardna. Isti je slučaj i s *pirunom*, *kašikom*, *hižom*... Kajkavske riječi kao *striček*, *pesek*, čakavske kao *barba*, *fešta*... štokavci će upotrijebiti kolokvijalno, ali je moguće da ih upotrijebe i kad pišu i govore standardnim jezikom.

I ovaj kratki put u povijest hrvatskoga leksika pokazuje, kao što su uostalom pokazala i dosadašnja istraživanja povijesti hrvatskoga slovpisa, pravopisa i gramatike, da je unatoč postojanju više književnih jezika, unatoč političkoj rascjepkanosti hrvatskih zemalja i upotrebi stranih jezika, samo prividno vladao kaos, a da je u svemu bilo reda i sustavnosti jer se težilo izgrađenosti književnoga jezika. Glavne odlike toga puta zorno pokazuju ovi primjeri:

1. purizam

- a) stari: *misloslovlje* (logika), *vragodom* (had), *mirisnica* (parfimerija), *slovnica* (gramatika), *znakoslovlje* (semiotika), *putničar* (turist), *pismohrana* (arhiv)

b) novi: *limunika* (grape-fruit), *suosnik* (koaksialni kabel), *računalo* (kompjuter), *dalekovidnica* (televizija), *vrtolet* (helikopter), *odnosnik* (relativizator), *zvonačnici* (sonanti)

2. međudijalektna sinonimija (primjeri iz 18. st.)

ča, kaj, što, čto; hiža, stan, kuća; tovar, oslac, magarac; sirće, ocat, kvasina; stig (stjeg), zastava, barjak; bječva, čarapa; kupica, čaša; postupaj, skalina, basamak; vrtao, bašča

3. leksikografske odrednice kao pokazatelj leksičke norme

Ivan Belostenec: *čmela* v. pčela, *kreč* v. vapno, *jeđup* v. cigan, *gvožđe* v. železo; Adam Patačić: *cerussa* belilo, belnica (vulgo: plajbas), *lima* pila (turpija vox est turcica); Joakim Stulli: *lupaoc* v. lupalac, *kopitec* v. kopito; *Danica* 1835: *vura* v. ura, *sojuz* bolje svez, *aldov* v. žrtva; Bogoslav Šulek: *akov* v. vjedro, *škver* vulg. v. brodarnica, *štenge* vulg. v. shodići, *špilja* v. spilja

Na osnovni, praslavenski sloj došle su mnoge posuđenice: balkanizmi, grecizmi, germanizmi, romanizmi (galicizmi, dalmatizmi, talijanizmi, latinizmi, klasični i srednjovjekovni), slavenizmi (crkvenoslavenski, rusizmi, bohemizmi, srbizmi...), hungarizmi, orijentalizmi, anglizmi. Dosta njih se danas više i ne smatra uljezima. No, u književnom je jeziku od samih početaka prisutan jezični purizam, koji je obilježen ponajprije stvaranjem u vlastitom jeziku, u početku kalkiranjem i "unutrašnjim posuđivanjem", tj. uzimanjem od drugih pisaca, ali i iz različitih dijalekata, a tek poslije i tvorbom.

Pri posuđivanju najprije se išlo u slavenske jezike, u prvom redu u češki. Danas slavenski jezici u načelu nisu davaoci, a engleski je bez konkurencije postao prvim jezikom davaocem. Prije su pisci, a pogotovo jezikoslovci, sami određivali što je prihvatljivo, a što nije proglašavajući posuđenice barbarizmima ili vulgarizmima, a dijalektizme provincijalizmima. Danas se ide u krajnost: jedni nemilice preuzimaju anglizme, često bez prilagodbe, a drugi pretjeruju s purizmom. Pritom se manje kalkira, a mnogo više oživljava pasivni leksik ili se sposobniji upuštaju u tvorbu. Oživljavanje starih riječi izaziva dvojake reakcije: osjećaj ljubavi prema jeziku i time prema naciji te s druge strane podsmijeh. Možda bi se ovdje mogla primijeniti Veberova načela umjerenosti, razumljivosti i proširenosti. U nedostatku normativnih načela i kodificiranja u prošlosti je normativni regulator bio autoritet pisca,

danas državna administracija i državni javni mediji određuju što je leksička norma. U posljednje vrijeme u javnim medijima gotovo se svakodnevno daju jezični savjeti, često se uključuju u te rasprave i laici, a izišlo je dosta knjiga savjetodavnoga karaktera. Prosječni je korisnik u tom mnoštvu savjeta najčešće zbunjen. Sigurno je samo jedno da se današnji hrvatski leksik nalazi u procjepu između naglašenoga purizma i pojačanoga unosa anglizama. Očito treba malo vremena da prevagnu lingvistička nad nelingvističkim mjerilima.

LITERATURA

- Andrić, N., 1911: *Branič jezika hrvatskoga*. Zagreb.
- Babukić, V.: 1854: *Ilirska slownica*. Zagreb.
- Brozović, D., 1981: O sadržaju pojma *norma* u leksikologiji. *Jezik* 28: 138-145.
- Gabrić-Bagarić, D., 1988: Leksika Ivana Bandulavića, bosanskog franjevca XVII v. *Leksikografija i leksikologija*, Zbornik radova, ANUBiH, Posebna izdanja LXXXV/21: 217-223, Sarajevo.
- Jonke, Lj., 1949: "Dikcionar" Adama Patačića. *Rad JAZU*, 275: 71-175.
- Jonke, Lj., 1965: *Književni jezik u teoriji i praksi*. Zagreb.
- Katičić, R., 1986: O purizmu, u: *Novi jezikoslovni ogledi*. Zagreb.
- Kurelac, F., 1872: Vlaške reči u jeziku našem. *Rad JAZU*, XX: 93-137.
- Maretić, T., 1924: *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati našim jezikom*. Dopuna Broz-Iveko-vicevu "Rječniku hrvatskoga jezika", JAZU, Zagreb.
- Pranjković, I., 1996: Temeljna načela jezične pravilnosti. *Kolo*, 4: 5-12.
- Putanec, V., 1976 1977: Podrijetlo nekih novijih jezičnih termina u hrvatskom književnom jeziku: rječnik, točka, pravopis. *Jezik*, 24/5: 141-149.
- Putanec, V., 1994: Etimološki prinosi (6-9). *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, XX: 281-297.
- Reljković, M. A., 1767: *Nova slavonska i nimačka gramatika*. Zagreb.
- Rožić, V., 1913: "Barbarizmi" u hrvatskom jeziku, Zagreb. (Zemun 1904¹, Zagreb 1908²)
- Samardžija, M., 1993: *Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Zagreb.

- Samardžija, M., 1997: *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb.
- Silić, J., 1996: Hrvatski jezik kao sustav i kao standard. *Riječki filološki dani*, I: 187-194.
- Šulek, B., 1874-1875: *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja*. Zagreb.
- Tadijanović, B., 1761: *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik*. Magdeburg.
- Turk, M., 1996: Jezični purizam. *Fluminensia*, 8/1-2: 63-79.
- Veber, A., 1874: Obrana nekoliko tobožnjih barbarizamah. *Rad JAZU*, XXIX: 145-159.
- Vince, Z., 1978: *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb.
- Vončina, J., 1988: *Jezična baština*. Split.

HISTORICAL PRINCIPLES OF LEXICAL STANDARDIZATION

Summary

The history of Croatian lexical standardization and some principles applied in lexical standardization (the principle of moderation, distribution, intelligibility, establishment, etymological principle, analogical principle,...) are shown on selected authors and examples. The history of Croatian lexical standard exhibits two characteristics: purism and interdialectal synonymy.

key words: Croatian lexis, lexical standard, linguistic purism, non-standard lexis, standard lexis

ključne riječi: hrvatski leksik, jezični purizam, leksička norma, nestandardni leksik, standardni leksik